

DOI: 10.20535/1810-0546.2017.1.94731

## ОСВІТА КРІЗЬ ЖИТТЯ

До 100-річчя від дня народження Г.Г. Єфіменка



У 2017 р. виповнюється 100 років від дня народження видатного вченого, педагога, організатора української освіти Г.Г. Єфіменка.

Єфіменко Георгій Григорович народився 30 січня 1917 р. у місті Катеринославі (нині Дніпро). Після закінчення семирічної школи в 1931 р. вступив до школи ФЗУ металургійного заводу ім. Петровського, яку закінчив у 1933 р. По закінченні школи ФЗУ працював електриком на цьому заводі. В 1935 р. вступив до Дніпропетровського металургійного інституту, який закінчив у 1940 р. за спеціальністю “Металургія чавуну”, одержавши направлення на роботу на Криворізький металургійний завод. Але суворий передвоєнний час вніс свої корективи в плани Георгія Григоровича.

За два тижні після захисту дипломного проекту він вже був у Західній Україні солдатом навчальної батареї 23-го артилерійського полку. В лютому 1941 р. його відрядили на військово-політичні курси Київського особливого військового округу в м. Радомишлі, а вже на третій день війни – до Києва, де він одержав призначення на посаду заступника командира

батареї з політичної роботи зенітно-артилерійського полку, що охороняв Київ.

У лютому 1943 р. Георгій Григорович був направлений помічником начальника політвідділу до 8-ї зенітно-артилерійської дивізії. Брав участь у великих операціях на Курській дузі, при форсуванні Дніпра і визволенні Києва та України, при форсуванні Вісли, звідки почалась знаменита Вісло-Одеська операція з виходом на Одер у лютому–березні 1945 р., а вже в квітні – наступ на Берлін і його штурм.

У кінці 1946 р. Г.Г. Єфіменко був демобілізований відповідно до постанови про звільнення в запас спеціалістів народного господарства, насамперед металургів.

Після демобілізації працював інженером-дослідником на кафедрі металургії чавуну Дніпропетровського металургійного інституту, навчався в аспірантурі. Після захисту кандидатської дисертації в 1950 р. був рекомендований директором у Дніпродзержинський металургійний інститут.

На 1955–1959 рр. припадає перший період діяльності Г.Г. Єфіменка на посаді першого заступника міністра в щойно організованому Міністерстві вищої освіти УРСР, до якого потім приєднали і середню спеціальну освіту. Це були часи швидкого розвитку вищих і середніх навчальних закладів, викликані прискореним економічним розвитком СРСР та підвищеною потребою у фахівцях. Тоді з ініціативи та за активної участі Г.Г. Єфіменка було організовано Алчевський гірничо-металургійний інститут, філії крупних інститутів в Кадіївці, Запоріжжі, Рубіжному, Сімферополі, Нікополі, Кривому Розі, Вінниці та інших містах України. Згодом ці філії перетворилися на вищі навчальні заклади високого рівня.

Весь цей період він працює за сумісництвом на кафедрі металургії чавуну і теорії металургійних процесів Київського ордена Леніна політехнічного інституту (нині КПІ ім. Ігоря Сікорського).

У 1959 р. Г.Г. Єфіменко перейшов працювати доцентом кафедри металургії чавуну Дніпропетровського металургійного інституту, де організував єдину в СРСР проблемну лабора-

торію підготовки металургійної сировини. На основі виконаних у лабораторії робіт у 1971 р. він захистив докторську дисертацію в Московському інституті сталі і сплавів. З 1970 р. працював ректором Дніпропетровського металургійного інституту.

Науково-дослідні роботи Г.Г. Єфіменка спрямовані на вирішення основних проблем підготовки металургійної сировини, використання її в металургійних агрегатах та керування доменним процесом. Виконані ним дослідження привели до створення перших у світовій практиці промислових систем автоматичного регулювання доменних процесів на заводах "Криворіжсталь" і "Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча".

Широкий фронт досліджень, які виконувались у проблемній лабораторії підготовки металургійної сировини, сприяв значному поглибленню та розширенню фізико-хімічних основ спікання залізородних матеріалів.

Г.Г. Єфіменко зі співробітниками лабораторії розробив теорію спікання агломератів і котунів за наявності рідкої фази, закономірності кристалізації рідкої фази, показав велике значення поверхневих властивостей рідкої фази і магнезитових домішок на продуктивність доменного процесу та якість продукції. В 1966–1970 рр. були розроблені пропозиції з підвищення міцності агломерата і котунів, які були впроваджені на Криворізькому гірничо-збагачувальному комбінаті з економічним ефектом близько 1 млн крб у рік та закладені в проекти реконструкції агломераційних фабрик.

Після роботи ректором Дніпропетровського металургійного інституту протягом близько 10 років починається другий, ще більш продуктивний, період діяльності Г.Г. Єфіменка, який припадає на 1973–1984 рр., коли він обіймав посаду міністра вищої і середньої освіти УРСР.

Перебуваючи на посаді міністра, Г.Г. Єфіменко не поривав зв'язки з Київською політехнікою – був керівником і активним учасником методологічного семінару професорсько-викладацького складу інженерно-фізичного факультету. Такого роду діяльність дала Г.Г. Єфіменку змогу щедро ділитися зі студентами та співробітниками набутим неоціненним досвідом у галузі металургійного виробництва, спонукати студентів до оволодіння фундаментальними знаннями. Участь у роботі методологічного семінару дала викладачам можливість навчатися розставляти акценти в подіях державно-полі-

тичного життя, більш чітко орієнтуватись у поточному моменті.

На посаді міністра Г.Г. Єфіменко багато робив для розвитку вищої школи України, для підвищення рівня підготовки висококваліфікованих фахівців та їх ефективного використання, і на сьогодні є актуальними основні напрями роботи міністерства, коли утверджується ставлення суспільства до освіти як до фундаменту його майбутнього.

Г.Г. Єфіменко був ініціатором створення в 1985 р. і науковим керівником науково-дослідної лабораторії нових методів підготовки металургійної сировини на інженерно-фізичному факультеті Київського політехнічного інституту при кафедрі фізико-хімічних основ технології металів, яка в 1988 р. стала загальнофакультетською НДЛ нових процесів та технологій у металургії. Як науковий керівник лабораторії він виділив основні напрями діяльності НДЛ:

- теоретичні та лабораторні дослідження нових перспективних методів підготовки залізородної сировини для чорної металургії;
- узагальнення й аналіз світової практики стосовно підготовки для нових металургійних процесів;
- розвиток технологій виробництва нових видів металургійної шихти;
- розробка методів оцінки металургійної сировини;
- дослідження економічних аспектів розвитку чорної металургії України в пострадянський період та розробка наукових основ і стратегії високоефективної технологічної структури чорної металургії України.

Актуальність цих досліджень була зумовлена тим, що шихтові матеріали українського виробництва за своїми характеристиками поступались європейським. Г.Г. Єфіменко розробив оптимізацію технологічних параметрів поєднання спікання та металізації залізовуглецевих котунів із подальшим їх використанням у доменному виробництві. В цій лабораторії визначались головні стратегічні напрями та перспективи науково-технічного розвитку чорної металургії, готувались пропозиції зі здійснення науково-технічних і організаційних рішень для умов України.

Г.Г. Єфіменко зробив вагомий внесок у розробку теоретичних основ та технології виробництва високоефективних видів металургійної шихти. Під його керівництвом підготовлена плеяда яскравих вчених, більш ніж 50 док-

торів і кандидатів наук – це наукова школа в напрямі підготовки шихтових матеріалів для металургійних технологій. Він автор більше 200 наук праць, у т.ч. 60 винаходів. За безпосередньою участю Георгія Григоровича були підготовлені та вийшли з друку підручники для вищих навчальних закладів: “Металургія чавуну”, “Сталь на рубежі століть”, монографії “Сталь і альтернативні матеріали”, “Аналіз розвитку і техніко-економічні проблеми прогресу виробництва сталі у світі”.

Час роботи Г.Г. Єфіменка на посаді міністра вищої і середньої освіти УРСР був періодом інтенсивного розвитку українських вишів. Тільки обсяг їх науково-дослідних робіт зріс майже вдвічі. Були створені сучасні навчально-наукові комплекси Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка, КПІ ім. Ігоря Сікорського, Національного університету “Львівська політехніка”, Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, Національної металургійної академії України, Державного вищого навчального закладу “Національний гірничий університет” тощо.

Слід зазначити, що на той час Г.Г. Єфіменко був досвідченим і підготовленим керівником, що пройшов шлях активного учасника Великої Вітчизняної війни, роботи у державних органах, а як педагог і науковець – від кандидата наук доцента до доктора наук професора, завідувача кафедри, ректора, міністра, членкореспондента НАНУ.

Для Г.Г. Єфіменка як управлінця завжди характерним було активне застосування новаторських аналітичних підходів, пов’язаних із глибоким аналізом процесів, упровадження сучасних технологій керування, яке він вважав творчою науково-дослідною роботою, надаючи особливого значення розвитку цих методів і підходів на всіх щаблях вишів, публікаціям досвіду в збірниках із проблем вищої школи.

Так, у травні 1974 р. міністерством були розроблені єдині вимоги з наукової організації, планування і періодичного контролю самостійної роботи студентів, які набули чинності в усіх вишах з початку 1974/1975 н.р.

Це створило необхідні передумови для проведення семестрового контролю самостійної роботи студентів, який був введений у всіх вишах з 1 вересня 1974 р. При цьому передбачались єдині строки підбиття підсумків поточного контролю у вигляді атестації кожного студента по всіх дисциплінах.

Поточний контроль самостійної роботи і атестація дали студентам і викладачам змогу більш раціонально планувати свій час, визначати завдання першочергового значення і врешті безпосередньо сприяли підвищенню якості знань. Для автоматизованого аналізу цих та інших процесів був створений головний інформаційно-обчислювальний центр міністерства.

Велике значення Г.Г. Єфіменко надавав впровадженню науково-дослідної роботи студентів у навчальний процес, перетворенню науки у форму навчання.

Після широкого громадського обговорення і ретельної підготовки науково-методичної документації з початку 1975/76 н.р. у вишах була впроваджена система організації науково-дослідної роботи студентів у навчальному процесі, яка включала в себе:

- введення в навчальні плани всіх вишів курсу “Основи наукових досліджень”, підготовку і видання відповідної навчально-методичної документації, навчальних посібників, підручників. Програми для цього вивчення склалися профільними (випусковими) кадрами вишів з урахуванням специфіки роботи кафедри і відповідних наукових установ. Слід зазначити, що й нині цей курс існує у багатьох вищих навчальних закладах;

- у начальних планах також передбачалась мінімально необхідна кількість годин (від 140 до 200) для проведення науково-дослідної роботи студентів у навчальний час при вивченні загальнонаукових предметів, базових і профільних дисциплін, при виконанні лабораторних, курсових і дипломних робіт, спецпрактикумів, у реальному проектуванні, в період начальних і виробничих практик, дослідницьких практик за темою дипломної роботи тощо;

- обов’язкове проведення студентських наукових семінарів на профільних (випускових) кафедрах як підбиття підсумків науково-дослідної роботи.

Централізована, а точніше – зацентралізована, система управління вищою освітою в країні стримувала творчу ініціативу і часто не давала можливості зреалізувати навіть безапелюсечні плани.

Але сьогодні можна сказати, що багато задумів Г.Г. Єфіменка, можливо, в інших формах, реалізуються. Йдеться, наприклад, про задум створення республіканського науково-дослідного інституту вищої школи (нині – Інститут модернізації змісту освіти), музею історії

техніки (аналог якого створений при КПІ ім. Ігоря Сікорського), запровадження Державної премії в галузі освіти, створення багаторівневої системи освіти з використанням бази середніх спеціальних навчальних закладів (яких на той час налічувалося близько 730), широкий кількісний аналіз оцінки знань – на сьогодні у вигляді зовнішнього незалежного оцінювання, взагалі впровадження елементів Болонського процесу у розумінні, що, як свідчить напис на стінах Болоньї: “Без науки немає університетів”, і багато іншого.

Усе це дає можливість стверджувати, що ідеї, які сповідував Г.Г. Єфіменко, актуальні і впроваджуються у сьогоднішній час.

У своїй діяльності Г.Г. Єфіменко надзвичайно великої уваги надавав роботі з людьми, вихованню нового покоління керівників. Достатньо зазначити, що під його безпосереднім керівництвом починали свою роботу такі видатні сучасні ректори академіки НАНУ, як ректор Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка Л.В. Губерський, ректор КПІ ім. Ігоря Сі-

корського М.З. Згуровський, ректор Державного вищого навчального закладу “Національний гірничий університет” Г.Г. Півняк і багато інших.

Г.Г. Єфіменко був депутатом Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР (1974–1985 рр.). Він лауреат Державної премії УРСР (1983), нагороджений орденами Леніна, Жовтневої Революції, Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни II ступеня, Трудового Червоного Прапора, медалями “За визволення Варшави”, “За взяття Берліна”, “За перемогу над Німеччиною”, “За доблестний труд”, “50 років Збройних сил СРСР”, “20 років Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр”.

У діяльності член-кореспондента НАН України, професора, доктора технічних наук Георгія Григоровича Єфіменка, який пройшов горнило Великої Вітчизняної війни і усі шаблі науково-педагогічної роботи у вищому навчальному закладі, гармонічно поєднались вимогливість з повагою і довірою до підлеглих і колег, висока культура спілкування.

*Від редколегії*

Рекомендована Радою  
науково-дослідної частини  
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Надійшла до редакції  
17 січня 2017 року